

Donderdag 30 januari 2020

TivoliVredenburg – Grote zaal – 20.15 uur

CAPPELLA NEAPOLITANA & GIOVANNI SOLLIMA

Pergolesi – Stabat Mater

Antonio Florio dirigent

Giovanni Sollima cello

Francesca Boncompagni sopraan

Marta Fumagalli mezzosopraan

Leonardo Vinci 1690-1730

Sinfonia

Leonardo Leo 1694-1744

Celloconcert L60 (1737-1738)

Andante grazioso

Col spirito

Amoroso

Allegro

Giovanni Sollima 1962

Fecit Neap. 17

Allegro

Allegro assai

Siciliana

- Pauze -

Giovanni Battista Pergolesi 1710-1736

Stabat Mater

Stabat Mater dolorosa

Cujus animam gementem

O quam tristis et afflicta

Quae moerebat et dolebat

Quis est homo qui non fleret

Vidit suum dulcem natum

Eja, Mater fons amois

Fac, ut ardeat cor meum

Sancta Mater, istud agas

Fac, ut portem Christi moetem

Inflamatus et accensus

Quando corpus morietur

Drie toondichters uit Napels

Een van de meest hartverscheurende taferelen uit de christelijke cultuur is het verdriet van Maria, de moeder van Jezus, aan de voet van het kruis waaraan haar zoon hangt vastgenageld. Dit tafereel heeft een lang spoor getrokken door de westerse kunsten van de voorbije eeuwen. Vele componisten hebben de droeve scène omgezet in indringende klaagzangen, meestal getiteld Stabat Mater (De moeder stond). Van de eenvoudige middeleeuwse melodie tot Josquin des Prez, Palestrina, Alessandro en Domenico Scarlatti en Pergolesi, tot Haydn, Schubert, Rossini, Liszt, Verdi, Stanford, Dvořák, Diepenbrock en Szymanowski. Het bekendste werk met dit thema is het Stabat Mater van Giovanni Battista Pergolesi. Sinds de eerste uitvoeringen in 1736 tot op heden steekt het met kop en schouders uit boven alle andere versies. Dat werk klinkt na de pauze. Voor de pauze hoort u muziek van twee oudere collega's van Pergolesi, die net als hij een grote rol speelden in het muziekleven van Napels in hun tijd. En van Giovanni Sollima, de componerende cellist die de klankwereld van toen weet op te roepen in zijn eigen muziek. Hij is 'een toondichter die zich herinnert'.

Van Calabrië tot Napels

Dankzij de groeiende belangstelling voor opera's uit de barok is sinds kort ook nieuw licht gaan schijnen op de grandioze Napolitaanse componist Leonardo Vinci (1690-1730). Geboren in Calabrië en opgeleid in Napels werd hij een grote operaster met werken die goed kunnen staan naast die van Vivaldi en Händel. Aan zijn carrière kwam een eind door een mysterieuze vergiftiging. Als een van zijn beste werken geldt zijn Artaserse die in zijn sterfjaar 1730 in Rome in première ging. Een sinfonia van zijn hand vormt de inleiding van dit concert met muziek op de grens van barok en galante tijd.

De elegantie van Leonardo Leo

Een leeftijdgenoot van Leonardo Vinci maar een oudere tijdgenoot van Pergolesi was Leonardo Leo. Deze begaafde organist en componist werd opgeleid door Nicola Fago aan een van de maar liefst drie conservatoria van Napels, het Conservatorio della Pietà dei Turchini. Leo was eerst organist aan het hof van de onderkoning van Napels, vervolgens kapelmeester van markies Nespola en na de dood van de befaamde Napolitaan Alessandro Scarlatti in 1725 diens opvolger als organist en kapelmeester van de Napelse koning Carlo III. Jarenlang was Leo de toonaangevende operacomponist van de stad, totdat hij overtroefd werd door zijn rivalen Leonardo Vinci en Johann Adolph Hasse. Maar na het vertrek van Vinci en de dood van Hasse werd Leo opnieuw de centrale figuur in het muziekleven van Napels. Van Leonardo Leo is hier een van zijn zes celloconcerten te horen, Celloconcert nr.3 in d, dat qua stijl staat tussen de barokke concerten van Vivaldi en de klassieke van Haydn en Mozart.

Nieuwe bloem uit oude Napelse noten

Met *Fecit Neap. 17* van Giovanni Sollima (*1962) maakt de Napelse excursie een sprong naar onze tijd. De in Palermo geboren Sollima stamt uit een familie van muzikanten en studeerde cello bij Giovanni Perriera en compositie bij zijn vader, Eliodoro Sollima, aan het Conservatorio di Palermo, waar hij met de hoogste onderscheiding afstudeerde. Later studeerde hij bij Antonio Janigro en Milko Kelemen aan de Musikhochschule Stuttgart en aan de Universität Mozarteum Salzburg. Sollima heeft een boeiend en omvangrijk oeuvre op zijn naam staan. Hij staat open voor een veelheid van tijden en stijlen, en combineert Italiaans aandoende melodieën met mediterrane ritmen. Zelf omschrijft hij dat brede spectrum van zijn muziek als het tijdperk der dinosauriërs tot aan heavy metal. Met het dinosauriërtijdperk bedoelt hij de Barok, de eerste bloeitijd van de instrumentale muziek, en dus ook van de cellomuziek. Giovanni Sollima: 'Ik luister naar iedereen die geluiden produceert, zingt, praat of zich op een of andere manier uitdrukt. Ik luister ook naar allerlei soorten "ruis". Sinds enkele jaren probeer ik die enorme stroom van klanken te "organiseren". Die overweldigende hoeveelheid klanken en ideeën probeer ik te kanaliseren naar de cello, zonder andere instrumenten of media. Daarbij gebruik ik ook archaische en niet-Westerse vocale en instrumentale technieken, die ik of in hetzelfde timbre of op dezelfde toonhoogte probeer over te brengen op de cello.' Het Celloconcert *Fecit Neap. 17* van Giovanni Sollima lijkt een hommage aan de muziek van het achttiende-eeuwse Italië. Het klinkt als een werk van een nazaat van Antonio Vivaldi of Leonardo Leo.

Het verdriet van Maria

Giovanni Battista Pergolesi heeft zelf de zegetocht van zijn *Stabat Mater* en de explosieve groei van zijn roem in Europa niet meer mee kunnen maken. In de laatste maanden van zijn korte leven had hij het werk nog op papier kunnen krijgen, maar toen overleed hij aan tuberculose, 26 jaar oud. Dus nog zo'n tien jaar jonger dan Mozart. Het kan goed zijn dat de korte en droevige biografie van de componist nog aan de faam en ontroering van zijn *Stabat Mater* heeft bijgedragen. Pergolesi werd namelijk straatarm geboren en met een alarmerend zwakke gezondheid. Omdat zijn ouders te vroeg stierven werd hij door een edelman naar het Conservatorio dei Poveri di Gesù Cristo in Napels gestuurd. Daarbij had Pergolesi een vervorming aan zijn linkerbeen waardoor hij hinkte. Hij stierf in een Kapucijnenklooster in Pozzuoli en werd begraven in een armengraf, zonder dat de wereld besefte wat voor een grandioos genie ze verloren had.

Pergolesi's postume roem

En toch was Pergolesi in zijn luttele jaren een succesvol musicus. Hij was beroemd als violist, zijn handvol opera's werden bejubeld en ondanks zijn jeugdige leeftijd bekleedde hij meerdere posten als maestro di capella. En zelfs werd hij, 24 jaar oud!, aangesteld als plaastvervangend maestro van de stad Napels. Ook compositie-opdrachten stroomden hem toe,

tot zelfs uit Rome. Maar pas na zijn dood in 1736 begon zijn ster te rijzen in Frankrijk, Engeland en Duitsland, een wel uniek fenomeen in die tijd. Al in 1739 bejubelde de Fransman Charles de Brosses Pergolesi en zijn *Stabat Mater*. Omstreeks 1745 had Johann Sebastian Bach in het verre Leipzig Pergolesi's *Stabat Mater* in handen gekregen en bewerkte het tot het motet 'Tilge, Höchster, meine Sünden'. In Londen werd het *Stabat Mater* al gepubliceerd in 1749, en Hiller en Paisiello herschreven het voor vier zangstemmen en een groter orkest met strijkers en blazers. Ook in ons land werd Pergolesi's uitgesproken katholieke treurmuziek al tamelijk vroeg uitgevoerd, in 1766, en nota bene aan het protestantse hof van de Oranjes in Den Haag. De Italiaan Giovanni Battista Zingoni, de leraar van prinses Carolina van Nassau, zette het destijds op de lessenaars van de hofkapel. Overigens was het *Stabat Mater* het meest gedrukte muziekwerk in de tweede helft van de 18de eeuw. Maar ook Pergolesi's immens populaire *La Serva Padrona* (De dienstmeid wordt de baas) werkte de opmars in de hand.

Maar kritiek kwam er ook. Al in de 18de eeuw haalde de Italiaanse muziektheoreticus Padre Martini fel uit naar Pergolesi's *Stabat Mater*. Hij vond het werk niet afstandelijk genoeg en stoorde zich aan wat hij (ten onrechte?) als buffa-elementen herkende. Hij vond het kortom te opera-achtig. Misschien dat hij de puntige tegentellen in het orkest te dansant vond? Maar die koos Pergolesi nou juist als illustraties bij de tekst: muzikale pijscheuten en hartesteken. Pergolesi gebruikte de meest eenvoudige middelen om diepe emotie en gevoelige expressie te bereiken. En hij deed dat zo goed, dat muzikale grootheden na hem zich er aan laafden, zoals Haydn in zijn 'Sieben Worte' en Mozart in zijn Requiem.

Pergolesi's prachtige smartelijke lijnen ontmoeten elkaar in snijdende dissonanten en geven uitdrukking aan woorden van rouw en verdriet. Maar nergens laat het notenbeeld zich helemaal gaan in de tekening van leed en pijn, want steeds hervindt het zich in een mengeling van melancholie en waardigheid, zo eigen aan veel kerkmuziek.

Clemens Romijn

In de Italiaanse cellist en componist **Giovanni Sollima** komen onderzoeker, musicus en componist samen. Zijn onbeperkte technische mogelijkheden, muzikale vrijheid en originaliteit, nog eens gekoppeld aan een stevige dosis energie, maken iedere uitvoering tot een exemplarische gebeurtenis. Ook als componist is Sollima herkenbaar en absoluut eigen. Als onderzoeker wist hij ook het werk van de Italiaanse componist/cellist Giovanni Costanzi voor een groter publiek te ontsluiten. Op 19 oktober jl. ontving Giovanni Sollima de Anner Bijlsma Award van de Cello Biënnale Amsterdam De prijs van 50.000 euro wordt eens in de zoveel jaar toegekend aan een persoon of instantie die zich uitzonderlijk verdienstelijk heeft gemaakt voor de cello en het cellorepertoire. Maarten Mostert, artistiek directeur van de Cello Biënnale Amsterdam: '*Giovanni Sollima*

is een vrije geest, kunstenaar in hart en ziel. De man is tamelijk geniaal, ongelooflijk cellist, componeert, speelt met Yo-Yo Ma, doet maffe dingen als spelen op een cello van ijs, zet steden op zijn kop met zijn project 100 Cello's, is het grote voorbeeld van jong talent en is ook nog een zeer innemend mens.'

Naast het dirigeren is **Antonio Florio** ook componist en musicoloog. Hij begon zijn muziekstudie in zijn woonplaats Bari, met cello- en pianolessen. Daarnaast nam hij ook lessen in compositie en kreeg daar les van de beroemde

componist Nino Rota. Hieruit groeide zijn interesse voor de Oude Muziek: hij begon te studeren met instrumenten uit de zeventiende eeuw en deed verdiepend onderzoek naar oude uitvoeringspraktijken. Hij richtte het Cappella della Pietà de' Turchini op in 1987: dit gezelschap werd later omgedoopt tot Cappella Neapolitana. Florio's voornaamste interesse gaat uit naar het opduiken van vergeten opera's van onder andere Francesco Provenzale, Francesco Boerio, Gaetano Latilla, Leonardo Vinci, Giovanni Paisiello, Francesco Cavalli, Gian Francesco de Majò en Pasquale Anfossi.

Pergolesi - Stabat mater

*Stabat mater dolorosa
luxta crucem lacrimosa,
Dum pendebat filius.*

*Cuius animam gementem,
Contristantem et dolentem
Pertransiuit gladius.*

*O quam tristis et afflicta
Fuit illa benedicta
Mater unigeniti!*

*Quae maerebat et dolebat
Et tremebat, cum videbat
Nati poenas incliti.*

*Quis est homo, qui non fleret,
Matrem Christi si videret
In tanto supplicio?*

*Quis non posset contristari,
Piam matrem contemplari
Dolentem cum filio?*

*Pro peccatis suae gentis
Iesum vidit in tormentis
Et flagellis subditum.*

*Vidit suum dulcem natum
Morientem, desolatum,
Cum emisit spiritum.*

*Eia, mater, fons amoris,
Me sentire vim doloris
Fac, ut tecum lugeam.*

*Fac, ut ardeat cor meum
In amando Christum Deum,
Ut sibi complaceam.*

Sancta mater, illud agas,

De Moeder stond door smart bevangen
en met tranen langs haar wangen
waar haar zoon gekruisigd hing.

En het was haar in haar lijden
of een zwaard haar kwam doorsnijden
dat dwars door het hart heen ging.

Hoe verdrietig en verloren
was de toch zo uitverkoren
moeder die hem 't leven gaf.

Ze moest klagen, ze moest rouwen
en ze beefde bij 't aanschouwen
van zijn vreselijke straf.

Wie voelt er geen tranen komen
die daarheen wordt meegenomen,
waar hij Christus' moeder vindt?

Wie zou tranen binnenhouden
als hij dat verdriet aanschouwde
van de moeder bij haar kind?

Zij zag wat hij heeft geleden
voor het kwaad dat mensen deden,
zag de zweepen, zag het slaan.

Hoorde 't kind, door haar gedragen,
stervende om bijstand vragen,
zag hoe hij is doodgegaan.

Vrouw van liefde en genade,
wil toch op mijn schouders laden
alles wat U lijden doet.

'k Wil mijn hart aan hem verpanden,
laat mij dan van liefde branden
opdat ik hem zo ontmoet.

Crucifixi fige plagas

Cordi meo valide.

*Tui nati vulnerati,
Iam dignati pro me pati
Poenas mecum divide.*

*Fac me vere tecum flere,
Crucifixo condolere,
Donec ego vixero.*

*Iuxta crucem tecum stare,
Te libenter sociare
In planctu desidero.*

*Virgo virginum praeclara,
Mihi iam non sis amara,
Fac me tecum plangere.*

*Fac, ut portem Christi mortem
Passionis eius sortem
Et plagas recolere.*

*Fac me plagis vulnerari,
Cruce hac inebriari
Ob amorem filii.*

*Inflammatum et accensum
Per te, virgo, sum defensum
In die iudicii.*

*Fac me cruce custodiri,
Morte Christi praemuniri,
Confoveri gratia.*

*Quando corpus morietur,
Fac ut animae donetur
Paradisi gloria.*

Moeder, wil mijn hart bezeren
met de wonden die hem deren,
die zo nederig wilde zijn.

Om te lijden voor mijn zonden.
Laat mij lijden aan zijn wonden,
laat mij delen in zijn pijn.

Laat mij huilen aan uw zijde,
laat het kruis ook mij doen lijden
tot ik zelf eens doodgaan moet

'k Wil mij naar het kruis begeven
om daar met U mee te leven
in wat hem zo lijden doet.

Stralende, ik moet U eren,
wil U toch niet van mij keren,
laat mij huilend bij U staan.

Laat mij Christus' dood ervaren,
laat mij in mijn hart bewaren
al wat hem is aangedaan.

Laat zijn pijnen mij genaken,
laat het kruis mij dronken maken
van de liefde voor uw zoon.

En wil dan mijn voorspraak wezen
als ik 't helse vuur moet vrezem
na het oordeel voor zijn troon.

Laat het kruis over mij waken,
laat zijn dood mij sterker maken,
zodat hij me begeleidt.

En mijn ziel, als 't lijf moet sterven,
de verrukking doet verwerven
die de hemel ons bereidt.

Meer Barokmuziek horen in TivoliVredenburg?

Zaterdag 22 februari 2020 | Monteverdidag i.s.m. Festival Oude Muziek

Op deze dag staat de programmering van TivoliVredenburg in het teken van Claudio Monteverdi! Zijn nalatenschap wordt uitgebreid gevierd met de uitvoering van zijn Mariavespers door Cantar Lontano en madrigalen met Le Nuove Musiche

Woensdag 4 maart 2020 | Bachs Trauerode met de Nederlandse Bach Vereniging | 20.15 uur | Grote Zaal

Vacláv Luks keert terug bij de Bachvereniging met verschillende treurmuzieken van J.S. Bach en Zelenka.

Zondag 26 april 2020 | Water Music & Music fort he Royal Fireworks | 15.00 uur | Grote Zaal

B'Rock brengt Händels werken voor de koning met bluf en bravoure.